

K OTÁZCE ROZVOJE SOCIALISTICKÉ STÁTNOSTI

K ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ
ZUR FRAGE DER ENTWICKLUNG DER SOZIALISTISCHEN STAATLICHKEIT

OLDŘICH PRŮŠA

XXI. sjezd KSSS stanovil nové smělé perspektivy pro rozhodující etapu výstavby komunismu v Sovětském svazu. Proto také rozpracoval a dále tvůrčím způsobem rozvinul četné zásadní otázky marxisticko-leninské teorie, mezi nimi zejména také otázky politické organizace společnosti, státního zřízení a správy v období rozvinuté výstavby komunistické společnosti. Správné teoretické řešení všech těchto ekonomických otázek a otázek dalších perspektiv socialistické státnosti, socialistické demokracie a zvyšování účasti všech pracujících ve státní, hospodářské a kulturní výstavbě přímo vyplývá z hlavního cíle, který sleduje komunistická strana, jejímž ekonomickým programem je vybudování komunistické společnosti a jejímž konečným politickým cílem je překonání celého státu i demokracie, jež budou za komunismu nahrazeny komunistickou společenskou samosprávou. Proto z tohoto důvodu má správné řešení všech základních otázek marxisticko-leninského učení mimořádný význam.

Vzhledem k některým obecným závěrům o zákonitostech společenského vývoje při budování socialismu a komunismu, zejména vzhledem k závěru, že mezi oběma fázemi společenského vývoje — socialismem a komunismem není žádná zeď, která by obě stadia oddělovala a že v důsledku úspěšného využívání možností socialistické světové soustavy a zákonitostí, které v ní působí, jako je plánovitý proporcionální rozvoj, leninská politika internacionální spolupráce a vzájemné pomoci, budou všechny země socialistického tábora více či méně současně přecházet od první k vyšší fázi komunismu, mají podněty a teoretické otázky, řešené na XXI. sjezdu KSSS mimořádný význam a jsou zcela aktuální i pro nás.

Uvedené závěry je třeba mít bedlivě na mysli při tvůrčím rozpracování všech teoretických podnětů a rozborů XXI. sjezdu KSSS a jejich aplikaci v naší zemi při budování vyspělé socialistické společnosti, kdy budeme zároveň vytvářet a shromažďovat nezbytné materiální a jiné předpoklady pro postupný přechod k vyšší fázi komunistické společnosti.

Právě to zdůraznil soudruh Antonín Novotný ve svém projevu o výsledcích XXI. sjezdu: „Perspektiva současného přechodu socialistických zemí do vyšší

fáze komunismu činí pro nás ještě aktuálnější všechny teoretické rozbory problémů výstavby komunismu, obsažené v referátu soudruha Chruščova, a zavazuje nás, abychom se již nyní zabývali jejich aplikací na konkrétní podmínky současného vývojového stadia naší země“.

Při tvůrčím rozpracování teoretických závěrů a podnětů XXI. sjezdu a jejich praktické aplikaci v našich podmínkách v souladu s linií XI. sjezdu KSČ a celostátní konference z r. 1960 na dovršení socialistické výstavby je třeba vycházet z toho, že:

- a) naším prvořadým úkolem je především dovést výstavbu socialismu;
- b) tento proces probíhá za odlišných sociálně ekonomických a třídních poměrů, což vyžaduje nikoli mechanické, nýbrž tvůrčí využívání všech forem a metod, uplatňovaných v Sovětském svazu, vzhledem k těmto některým odlišnostem, historickým a národním zvláštnostem;
- c) působí mezinárodní aspekty — zvláště v otázkách dalších perspektiv rozvoje socialistické státnosti.

Proto je důležité a nutné citlivě a cílevědomě řešit naše současné praktické úkoly vyplývající ze směrnic XI. sjezdu KSČ v nynější vývojové etapě, avšak zároveň s perspektivou přechodu k vyšší fázi komunismu.

Řešení všech těchto úkolů v tomto směru je významně usnadněno tím, že směrnice XI. sjezdu naší strany plně v duchu závěrů XXI. sjezdu KSSS vytýčují pro naši teoretickou a praktickou činnost zásadní úkoly v této oblasti, zejména prohlubovat a rozvíjet naši socialistickou demokracii tak, aby se ustavičně zvyšovala účast pracujících na rozhodování všech otázek hospodářského a veřejného života, zejména aby se uskutečňovala masová kontrola zdola nad všemi články státního a hospodářského aparátu, dále rozvíjet a zdokonalovat hospodářskoorganizační a kulturně výchovnou funkci našeho státu, všestranně zlepšovat činnost národních výborů, posilovat politickou a ekonomickou moc dělnické třídy a všech pracujících.

Při realizaci těchto směrnic XI. sjezdu KSČ v praxi bude proto třeba vždy pečlivě a cílevědomě přihlížet jak k současnému stavu vývoje, tak k perspektivám přechodu ke komunismu, aby bylo vhodně a účelně využito všech teoretických závěrů a zobecnění XXI. sjezdu KSSS.

To bude zároveň vyžadovat, aby byly překonány některé nesprávné názory, projevující se např. v tvrzení, že se pro nás sovětské zkušenosti nehodí, jelikož prý je Sovětský svaz na vyšším stupni vývoje a mnohem dál, než je vývoj v naší zemi. To byla v četných případech nesprávná reakce u mnoha lidí po XX. sjezdu, reakce na někdy mechanické přejímání některých sovětských zkušeností, přičemž se pomíjely naše vlastní dobré zkušenosti, historické zvláštnosti a národní tradice, reakce, která vyústila k tomu, že sovětské zkušenosti i vhodné pro naše poměry byly odmítány.

Stejně tak bude třeba zajistit správné chápání závěrů XXI. sjezdu o dalším rozvoji socialistické státnosti a předávání některých funkcí státních orgánů

společenským organizacím a spolu s tím i závěrů o dalším rozvoji socialistické demokracie. Vyskytují se totiž případy jednostranného, nedialektického pojmání otázek odumírání socialistického státu, socialistické demokracie a předávání funkcí státních orgánů společenským organizacím. Přitom se zapomíná na určitou dvojí linii při uskutečňování všech těchto opatření:

a) Uskutečňuje se postupný přechod řady funkcí státních orgánů do kompetence společenských organizací, zároveň se však zvyšuje i kompetence nejmasovější a nejautoritativnější z masových organizací — zastupitelských orgánů, sovětů, národních výborů, což obojí sleduje cíl stanovený Leninem, aby se všichni lidé naučili spravovat a sami ve skutečnosti spravovali všechny záležitosti společnosti.

b) Jsou vytvářeny nové, nestátní společenské instituce, jejichž pomocí sama společnost bojuje proti záporným jevům, proti výtržnictví, porušování veřejného pořádku, pracovní kázně a pravidel socialistického soužití — soudružské soudy a dobrovolné lidové družiny; tyto instituce pracují především formami a metodami přesvědčování, prevence a výchovy, zabezpečují dodržování veřejného pořádku, bezpečnosti a pravidel socialistického soužití dobrovolně samými pracujícími (bez státního donucení, pouze pod příslušnou kontrolou státních orgánů a za jejich spolupráce a pomoci). Stejně úkoly si však ponechávají i státní orgány — sověty, milice, u nás NV, VB, prokuratura, soudy, které nyní zaměřují svou pozornost hlavně na ty, kdož se zlovolně nepodřizují normám socialistické společnosti a na které výchova nepůsobí.

c) Rozvoj socialistické demokracie, rozšiřování práv společenských organizací a vytváření nových, nestátních společenských institucí neznamena oslabování nebo likvidaci státu a jeho funkcí, zejména funkce hospodářskoorganizačnické a kulturně výchovné, nevede k popírání vedoucí úlohy dělnické třídy a její komunistické strany. To znamená, že nejde o protiklad mezi socialistickým státem a státními orgány na straně jedné a bezprostřední lidovou správou, dobrovolnými společenskými organizacemi a nestátními společenskými institucemi na straně druhé, že posilování společenského prvku, lidové iniciativy a aktivity a předávání některých funkcí, vykonávaných dosud státními orgány, společenským organizacím a institucím, nelikviduje úlohu a úkoly socialistického státu v oblasti řízení hospodářství a kulturní výstavby, bezpečnosti a obrany země.

d) Stejně tak nejde pouze o zvyšování práv odborů v otázkách správy a řízení národního hospodářství na úkor úkolů a funkcí socialistického státu. Na rozdíl od anarcho-syndikalistických teorií a představ, které v minulosti stavěly proti socialistickému státu a vedoucí úloze strany „samosprávu výrobců“ a samostatné a výhradní řízení hospodářství odbory a které nyní jugoslávští „teoretikové“ obnovují ve své koncepci „dělnické samosprávy“ a „decentralizace moci“, již chápou jako oslabení resp. vůbec popření centrálního řízení a protiklad mezi státní mocí a tzv. společenskou samosprávou, zdůraznil XXI. sjezd

KSSS důležitý závěr: „Předávat některé funkce státních orgánů společenským organizacím nikterak neznamená oslabovat úlohu socialistického státu při výstavbě komunismu. Budou-li společenské organizace vykonávat řadu nynějších státních funkcí, rozšíří se tak a upevní politický základ socialistické společnosti, bude zajištěn další rozvoj socialistické demokracie... Sovětský stát bude moci v budoucnu věnovat ještě větší pozornost rozvoji hospodářství.“

To znamená, že vedle zvýšení a posílení úlohy odborů ve správě a řízení hospodářství uskutečňují pracující v socialistickém státě řízení a správu továren, závodů a ostatních socialistických podniků především prostřednictvím příslušných státních orgánů v souladu v Leninovou tezi o socialistické organizaci výroby v celostátním měřítku pod všeobecným vedením sovětské moci, která jediné je svrchovaná. Toto centrální státní zřízení příslušnými orgány je nezbytné až do úplného komunismu, kdy na místo příslušných státních orgánů nastoupí celospolečenské orgány, jejichž charakter i způsoby uplatňování jejich funkcí budou značně odlišné od současného vývojového stadia, od charakteru a funkcí orgánů státních; tento proces bude probíhat postupně, v četných odvětvích a oborech se budou postupně víc a více uplatňovat společenské organizace, přičemž centrální řízení bude nezbytné zejména v plánování a financování národního hospodářství, v oblasti obrany země aj.

e) Všemi těmito opatřeními dochází k rozšiřování politického základu socialistické společnosti, upevňuje se a obrovsky rozšiřuje masová základna socialistického státu, rozvíjí se socialistická demokracie, zvyšují se nároky na vedoucí úlohu komunistické strany, což ve svém souhrnu znamená vytváření předpokladů pro úplné odumírání státu za komunismu.

Z toho vyplývá, že nelze metafyzicky stavět do nesmiřitelného protikladu péči o posilování socialistického státu, rozšiřování politického základu společnosti, masové základny státu, a jeho odumírání, neboť právě rozšiřování této masové základny socialistického státu, rozvíjení socialistické demokracie a bezprostřední lidové správy znamená, že čím úplnější je demokracie, čím širší a všeobsáhlejší je tato bezprostřední lidová správa, tím bližší je chvíle, kdy se stává stát, demokracie zbytečnou, čím demokratičtější se stává stát, tím více přestává být státem ve vlastním smyslu a vytvářejí se podmínky pro jeho odumírání.

Proto při teoretickém zpracovávání a praktickém uskutečňování závěrů XXI. sjezdu KSSS je třeba mít vždy na zřeteli, že jde o dialektický proces, že uskutečňovaná opatření v rozvoji socialistické státnosti po obojí uvedené linii nelze metafyzicky od sebe odtrhávat nebo dokonce stavět proti sobě. Správně řešení všech těchto otázek vyžaduje hluboké ovládnutí a důsledné používání marxistické materialistické dialektiky tak, jak o tom podávají příklad práce Marxovy, Engelsovy a Leninovy a nyní XXI. sjezd, zabývající se otázkami socialistického státu v období rozvinuté výstavby komunismu.

Při postupné realizaci všech závažných podnětů XXI. sjezdu KSSS je nutno veškerou naši práci a příslušná opatření zaměřit tak, aby ještě více vynikly a byly zdůrazněny socialistické tj. vskutku lidové formy organizace naší společnosti dovršující výstavbu socialismu a současně vytvářející základní předpoklady a podmínky k přechodu do vyšší fáze komunismu.

Pro další rozvíjení formy politické organizace naší společnosti máme mimořádně výhodné podmínky a předpoklady.

Jedním ze základních a nejpodstatnějších předpokladů je sama podstata našeho státu a jeho zvláštnosti, jakožto státu diktatury proletariátu. Tato podstata a zvláštnosti socialistického státu vyplývají ze skutečnosti, že diktatura proletariátu je přímo ve stát organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, že je lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu (XI. sjezd KSČ). Proto socialistický stát, proletářská diktatura, jakožto moc většiny společnosti a s dovršením socialistické výstavby celé společnosti, která tuto svou moc uskutečňuje především soustavou zastupitelských orgánů státní moci a nyní bezprostředně a v budoucnu stále ve větší míře bude uskutečňovat také prostřednictvím společenských organizací a dobrovolných nestátních institucí, není už státem ve starém, historickém smyslu.

V této souvislosti má závažný význam zdůraznění takové zvláštnosti socialistického státu, jíž se podstatně odlišuje právě od vykořisťovatelských států. Touto zvláštností je skutečnost, často opomíjená nejen ve vědecké a propagandistické práci, ale také v praktické činnosti, že diktatura proletariátu není založena jen na násilí a donucování, což se snaží dokazovat buržoazní propaganda, revizionisté a oportunisté sociální demokracie, pokoušející se líčit socialistický stát tak, jako by v něm bylo rozhodující jediné násilí a donucování, jako by diktatura proletariátu automaticky vylučovala demokracii. Diktatura proletariátu není samoúčel, nýbrž směřuje k vybudování beztřídní komunistické společnosti.

V diktatuře proletariátu je proto hlavní její organizátorská funkce, mobilizování všeho lidu k vybudování socialismu a komunismu, přičemž násilí a donucování je nezbytné jen v určitých stádiích vývoje, jen v určitých případech. Násilí a donucování nikdy nebylo a nemůže být hlavní metodou činnosti diktatury proletariátu, socialistického státu, i když nevyhnutelná existence „státu“, státní moci předpokládá a v určitých stádiích vývoje a jednotlivých případech nezbytně vyžaduje použít popřípadě i násilí a donucení, avšak především proti třídním nepřátelům a deklasovaným živlům nebo také vůči těm členům společnosti, kteří se svým chováním a jednáním sami vylučují ze společnosti, které se nepodařilo přesvědčit. Formy přinucení nejsou dány samou podstatou socialistického státu, nýbrž vyplývají zejména z forem odporu buržoazie a maloburžoazie, z forem nepřátelské činnosti vnitřní a zahraniční reakce aj.

Právě organizátorská funkce diktatury proletariátu, její další prohlubování

a rozvíjení, mobilizování všech sil pracujících v hospodářské a kulturní výstavbě, rozvíjení výchovných a přesvědčovacích metod — to vše nabývá mimořádného významu a aktuálnosti už v současném stádiu vývoje v důsledku společensko-ekonomických a politických proměn vyplývajících z dovršování výstavby socialismu, zejména zvyšování hmotné a kulturní úrovně, socialistické uvědomělosti, nového socialistického poměru k práci a k pravidlům socialistického soužití a zvláště pak s perspektivou přechodu ke komunismu, kdy se bude postupně zužovat sféra státního donucení a politické autority státu a kdy sama společnost prostřednictvím iniciativně vytvářených společenských institucí a organizací bude pečovat a dbát o dobrovolné dodržování norem chování a pravidel socialistického a komunistického soužití i veřejného pořádku, neboť lidé si budou postupně zvykat dobrovolně zachovávat elementární pravidla společenského soužití bez násilí, bez donucení, bez podřízení, bez zvláštního donucovacího aparátu, který se nazývá stát (Lenin, Stát a revoluce, Spisy sv. 25, str. 475). Dále budou odstraněny i sociální příčiny jednotlivých excesů, které nadto, pokud se vyskytnou, bude účinně potlačovat sama společnost silou společenského působení, autority kolektivu a veřejného mínění.

V tomto směru je však třeba už nyní postupně zaměřovat činnost jak společenských organizací a dobrovolných nestátních institucí, tak zejména formy a metody práce příslušných státních orgánů — národních výborů, soudů, bezpečnosti, prokuratury. Tyto orgány budou bezesporu i v budoucnu zatím používat i donucení, přičemž je však třeba, jak na to bylo v poslední době mnohokrát upozorňováno, aby správně používaly donucení především proti nepřátelům a agentům, proti recidivistům a těm, kteří zlovolně porušují zájmy naší společnosti i jednotlivých pracujících, veřejný pořádek a pravidla socialistického soužití, tj. vůči jednotlivcům, na které přesvědčování nepůsobí.

V souvislosti s problematikou správného uplatňování donucení a dobrovolného dodržování právních norem, veřejného pořádku a pravidel socialistického soužití vznikají četné nové závažné teoretické otázky jako je vzájemný poměr donucování a přesvědčování, úloha práva a právních norem v postupném utváření pravidel komunistické morálky, přeměna některých právních norem v pravidla komunistické mravnosti a společenského soužití a jejich dobrovolného dodržování pracujícími zpočátku pod příslušnou kontrolou státních orgánů a pak bez jakéhokoli státního vměšování a používání politické autority státu.

Závěry XXI. sjezdu KSSS dávají mnoho nových podnětů pro rozpracování otázek postavení státních orgánů, zapojování pracujících do správy a řízení hospodářské a kulturní výstavby, jakož i vzájemných vztahů státních a hospodářských orgánů ke společenským organizacím a dobrovolným nestátním institucím.

Základní problematika se zde týká především politického základu socialistického státu, kterým jsou v první řadě zastupitelské orgány státní moci. Předáváni některých funkcí státních orgánů společenským organizacím a dobrovolným

nestátním institucím však v současném vývojovém stadiu znamená další nebývalé rozšiřování masové základny socialistického státu, upevňování a posilování politického základu socialistického státu, což je provázeno prohlubováním socialistické demokracie a posilováním prvků přímé, bezprostřední demokracie. Četné významné prvky takoveto bezprostřední demokracie se uplatňují v praxi socialistického státu od jeho vzniku, např. široké všelidové diskuse o závažných otázkách, uplatňování připomínek pracujících v práci zastupitelských sborů, možnost odvolávat zvolené zástupce aj. To je součástí procesu zaměňování správy nad lidmi správou společenských výrobních procesů, kdy se funkce státu budou postupně měnit z funkcí politických v pouhé administrativní funkce, pozbývající politického charakteru a chránící společné zájmy společnosti.

Proto je velmi vážným a odpovědným úkolem vytvářet další nové možnosti rozšiřování socialistické demokracie a zvyšování účasti všech pracujících ve správě státu a řízení hospodářství jednak prostřednictvím lidových zastupitelských orgánů státní moci, jednak také prostřednictvím společenských organizací a takových institucí, jako jsou soudružské soudy, resp. místní lidové soudy, Pomocné strážce Veřejné bezpečnosti a jiné podobné formy účasti mas v rozhodování a řešení státních a hospodářských záležitostí. Spolu s tím je pak třeba také správně vymezit a určit vztahy, úkoly a funkce strany a jejích orgánů v uplatňování vlivu a vedoucí úlohy strany vůči státním orgánům, vztahy státních orgánů ke společenským organizacím a iniciativně vytvářeným nestátním dobrovolným institucím tak, aby byla zajištěna jejich co nejúčelnější součinnost a vzájemná spolupráce.

Uvažujeme-li o dalším rozvíjení socialistické demokracie, zvyšování účasti pracujících ve správě a řízení hospodářství, o rozšíření masové základny našeho státu a posílení jeho politického základu, pak v první řadě je třeba v našich současných podmínkách využít všech možností národních výborů. Národních výborů proto, že svým vznikem, sociálním složením i formami a metodami práce jsou nejmasovější a mají být také nejautoritativnější masovou společenskou organizací, reprezentující bez výjimky všechny pracující.

Nové možnosti pro aktivní účast pracujících v práci národních výborů a jejich prostřednictvím ve správě státu a řízení hospodářské a kulturní výstavby vytvořila nyní územní přestavba našeho státu a spolu s ní provedené zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů na základě usnesení ÚV KSČ z dubna 1960. Zásady tohoto usnesení jsou jednak vyjádřeny a uplatněny v zákoně o národních výborech z 25. května 1960, jednak ve vládním nařízení z 10. června 1960 o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání jejich orgánů. Zvláště veliký význam má posílení pravomoci volených orgánů národních výborů — plén, rad a komisí, čímž nyní výrazněji vystupuje do popředí povaha národních výborů jako pracujících institucí, jako orgánů správy vykonávané pracujícími.

Četné zásadní směrnice pro činnost národních výborů i společenských organizací stanoví také nová ústava ČSSR, zejména v čl. 2, jehož odstavec 4 ukládá zastupitelským sborům a všem ostatním orgánům státu, aby se opíraly o tvůrčí iniciativu a o přímou účast pracujících a jejich organizací na své činnosti, dále v čl. 4, který utvrzuje vedoucí úlohu komunistické strany Československa ve společnosti a ve státě, v čl. 5 a pak v celé hlavě sedmé o národních výborech.

Všechna tato nová opatření vyžadují překonat určitou stagnaci a rutinu pokud jde o vžití formy a metody práce národních výborů při zapojování pracujících a upevňování jejich spojení s občany. Mnoho podnětů nyní přináší zkušenosti sovětů poslanců pracujících, směle a v mnoha směrech nové vynalézání forem při získávání nových vrstev pracujících a uplatňování jejich kontroly nad všemi články sovětského aparátu.

Ukazuje se při tom, že sověty poslanců pracujících v souvislosti s předáváním některých funkcí státních orgánů společenským organizacím se musí stát centrem, kolem něhož se budou organizovat a spojovat rozličné společenské organizace, přejímající některé funkce státních orgánů, že sověty nesmí stát stranou jako neutrální pozorovatelé toho, jak sama veřejnost organizuje a řeší jednotlivé otázky života pracujících. Je zřejmé, že stejné úkoly mají i národní výbory, tím spíše, že to jsou právě národní výbory, které jsou nejvhodnější školou správy všech pracujících.

Stojí za úvahu četné nové podněty, které nyní ukazují zkušenosti sovětů, četné nové formy a metody, které se zavádějí nebo mají zavést v jejich práci, jako např. podávání zpráv výkonných orgánů a oddělení nejen sovětu, nýbrž i pracujícím přímo, rozšíření kompetence stálých komisí a posílení jejich kontrolních funkcí, vytváření kolektivů z řad pracujících a odborníků přímo při odděleních výkonných výborů, organizování poslaneckých skupin v závodech, zvýšení práv poslanců sovětů aj.

S perspektivou dovršování výstavby socialismu, zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujících a uskutečňování přechodu ke komunismu nabývá nesmírného významu taková stránka zvyšování účasti pracujících v práci zastupitelských sborů a při uskutečňování státních či společenských funkcí prostřednictvím společenských organizací, jako je výchova pracujících v duchu socialismu a komunismu, bezplatné plnění státních a společenských povinností všemi pracujícími nikoli jako povinnost, nýbrž jako přirozená potřeba. Ve vykonávání veřejných, společenských povinností stále širšími vrstvami a posléze veškerým obyvatelstvem jak prostřednictvím zastupitelských sborů, tak i jiných společenských organizací při rozhodování a spravování záležitostí společnosti jsou významné možnosti a podmínky rozvíjet nový, socialistický a komunistický poměr k práci, tj. bezplatnou práci pro společnost, odevzdávanou iniciativně a dobrovolně bez výpočtu „kolik za to dostanu“. Právě plné rozvinutí takovéto dobrovolné, iniciativní bezplatné práce, jak to vždy požadoval Lenin jako pod-

mínku pro definitivní upevnění a vítězství komunismu, může významně napomáhat tomu, aby se komunistická, bezplatná práce pak plně a rychleji uplatňovala a uskutečňovala i ve sféře materiální výroby.

V této souvislosti má závažný význam problematika bezprostřední správy záležitostí společnosti a komunistické společenské samosprávy jednak vzhledem k důležité Leninově tezi o teoreticky velmi zajímavém spojení diktatury proletariátu, tj. socialistického státu, s nejúplnější místní samosprávou, kterou vytváří proletářská revoluce tím, že rozbíjí starou státní mašinerii a nahrazuje ji nejúplnější samosprávou dole, v místech a přímou mocí ozbrojeného proletariátu, jeho diktaturou nahoře (Lenin, Marksizm o gosudarstve, str. 29). Jednak však také vzhledem k tomu, že problematika samosprávy pracujících, uskutečňování správy lidu prostřednictvím lidu samého, nabývá nyní aktuálního významu v souvislosti s prováděním dalších opatření, která směřují k zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujících, k dalšímu zkracování pracovní doby atd. Jak známo, Lenin právě požadoval k uskutečnění takové nejúplnější samosprávy pracujících zapojení většiny a posléze všeho obyvatelstva do rozhodování státních záležitostí pod vedením centralizovaných dělníků a jako předpoklad k tomu zdůrazňoval nutnost zkracovat pracovní dobu na 8—6—4 hodiny, spojení produktivní práce všech s účastí všech ve státní správě tak, aby každý pracující vykonával bezplatně státní povinnosti po odpracování stanoveného úkolu produktivní práce.

V tom totiž spočívá také jeden z předpokladů „zrušení“ státu, tj. přeměnění funkcí státní služby v kontrolování a provádění evidence, které bude vykonávat většina a pak úplně všechno obyvatelstvo. Tak bude dosaženo toho, že nikoliv zvláštní orgány, nýbrž všichni pracující budou spravovat záležitosti společnosti, k čemuž je třeba spojit správu s fyzickou prací a střídání nejen tovární práce, nýbrž i střídání tovární (zemědělské, fyzické vůbec) práce a spravování (Lenin, Marksizm o gosudarstve, str. 129).

Není sporu o tom, že právě zde má účast pracujících ve správě prostřednictvím zastupitelských sborů mimořádný význam právě jako škola správy a komunistického poměru k práci a k plnění veřejných povinností pro společnost.

Tuto problematiku samosprávy pracujících spolu s otázkami přímé, bezprostřední demokracie a jejích prvků, jako je volitelnost a odvolatelnost státních funkcionářů, funkcionářů společenských organizací vykonávajících některé funkce státních orgánů, je třeba nyní důkladně zkoumat právě také s ohledem na to, že četné funkce vykonávané dosud státními orgány, budou přejímat společenské organizace, jak to předpokládá nová ústava ČSSR.

Významnou součástí takové samosprávy pracujících může být u nás už v současných podmínkách aktivní účast veřejnosti v boji za zachování veřejného pořádku, bezpečnosti, dodržování pracovní kázně a pravidel socialistického soužití prostřednictvím místních lidových soudů, Pomocných stráží Veřejné bezpečnosti, komisí pro místní bezpečnost a v jiných podobných for-

mách. Vytváření takovýchto institucí je významným projevem uvědomělosti, aktivity a iniciativy občanů, růstu jejich socialistického uvědomění a socialistického poměru k záležitostem společnosti. Vznik a správné fungování těchto institucí dává nové možnosti ve spojování společenského působení a donucení nikoli už silou státní autority, nýbrž silou a autoritou samého kolektivu a veřejného mínění vůči rušitelům kázně, pravidel socialistického soužití a veřejného pořádku.

Je jen třeba správně určit úkoly a kompetenci těchto institucí, jejich vzájemný vztah jak ke společenským organizacím, za jejichž spolupůsobení jsou utvářeny, tak i ke státním orgánům, s nimiž musí spolupracovat a které jim musí poskytovat všestrannou pomoc.

Jak ukazují nyní sovětské zkušenosti, zobecněné XXI. sjezdem KSSS, může se výrazně uplatnit vliv a účast samé veřejnosti i v takové důležité oblasti jako je boj za zachování veřejného pořádku prostřednictvím dobrovolných lidových družin, jejichž organizování a zaměření jejich činnosti schválily nedávno ÚV KSSS a RM SSSR přijetím prozatímního řádu dobrovolných lidových družin. I u nás máme v tomto směru značné zkušenosti z fungování pomocných stráží Veřejné bezpečnosti, PS dopravní služby, PS VB na železnici, pomocné stráže mládeže, stálých komisí pro místní bezpečnost apod. Nelze říci, že by účast veřejnosti, pracujících v zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti byla malá. Počet členů účastnících se v jednotlivých formách na zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti jde do statisíců. Také pravomoc těchto institucí je značně rozsáhlá. Je spíše třeba zobecňovat tyto zkušenosti z aktivní účasti pracujících v zajišťování veřejného pořádku, využít i nyníšších sovětských zkušeností z organizování dobrovolných lidových družin a podle nich popřípadě upravit i formy a náplň práce našich obdobných institucí a zejména pak také zajistit větší koordinaci v jejich řízení a usměrňování jejich práce.

Zvláštní pozornosti zasluhuje také taková masová organizace našich pracujících, jako jsou odbory. Už XI. sjezd strany zdůraznil, že v souvislosti s cílem, který je před námi, mají naše odbory hlavní úkol zajistit co nejširší účast pracujících na správě hospodářství, na řízení a kontrole výroby a tak v praxi posilovat politickou a ekonomickou moc dělníků a ostatních pracujících. Naše odbory se významně podílejí na řízení, sestavování plánů, v otázkách normování a odměňování práce, vykonávají odpovědné funkce při bezpečnosti práce, spravují podnikové fondy pracujících, národní pojištění atd. Rozšířením práv odborů byly značně zlepšeny jejich podmínky a možnosti při praktické realizaci směrnic XI. sjezdu. Usnesení o úkolech ROH v období dovršení výstavby socialismu, schválené IV. všeodborovým sjezdem, stejně jako schválené usnesení o závodních výborech základních organizací ROH stanoví důležité a odpovědné úkoly odborů v hospodářském a politickém životě naší země i jednotlivých závodů. Vymezuje značně široká práva odborových orgánů v řešení a roz-

hodování řady závažných záležitostí, nově vymezuje i jejich vztah ke státním a hospodářským orgánům. Proto nyní již nebude možné odvolávat se na to, že práva odborů nejsou jasně určena. Rozhodující nyní bude správně a důsledně uplatňovat přijatá usnesení v praxi a plně uplatňovat takové formy pracujících v řešení všech důležitých otázek našich podniků a závodů, jako jsou stálé výrobní porady, technickoekonomické konference a technickoekonomické rady, které dávají široké možnosti rozvíjení iniciativy a aktivity dělníků a zaměstnanců v řešení všech nejdůležitějších otázek hospodářské a kulturní výstavby. I v práci odborů a uvedených institucí plně platí překonávat prvky formálnosti a byrokratismu a plně uplatňovat demokratické zásady v jejich práci, kontrolu pracujících zdola i principy samosprávy a vykonávání dobrovolné bezplatné práce pro společnost.

V souladu s usnesením dubnového pléna ÚV KSČ má také ČSM důležité úkoly ve výchově mladých lidí v duchu socialismu, při uplatňování zásady o spojení školy se životem a společensky užitečnou prací. Podnětem pro práci ČSM v tomto směru může být i sovětské usnesení o vlastních službách ve školách a učilištích aj.

Přitom všem je třeba mít na zřeteli, že orgány státu nestojí proti společenským organizacím a dobrovolným nestátním institucím, že státní moc nestojí proti lidové samosprávě pracujících, nýbrž tvoří dialektickou jednotu, která představuje rozvinutou formu politické organizace naší společnosti v současných podmínkách vývoje. Za diktatury proletariátu, a nyní to zejména výrazně vystupuje do popředí s přenášením některých funkcí státních orgánů na společenské organizace, dochází k svérázného prolínání funkcí státních orgánů a společenských organizací.

Stejně tak je třeba mít na zřeteli, že rozvíjení nových forem demokratismu, rozšiřování práv společenských organizací, zvyšování účasti pracujících ve správě a řízení hospodářství není samoúčelem, nýbrž že to vše je zákonitostí společenského vývoje za socialismu, podmínovanou sociálně ekonomickými a třídními poměry, poměrem třídních sil, vyspělostí a socialistickou uvědomělostí pracujících atd. Jak zdůrazňoval Lenin, rozvinout demokracii do všech důsledků, vyhledávat formy tohoto rozvinutí, vyzkoušet je v praxi atd., to všechno je jedním z podstatných úkolů boje za sociální revoluci. Žádný demokratismus sám o sobě však socialismus nepřinese, avšak v životě nebude demokratismus nikdy „vzat sám o sobě“, nýbrž bude „vzat společně s jinými jevy“, bude působit také na ekonomiku, pohánět její přeměnu, bude ovlivňován ekonomickým vývojem atd. To je dialektika živých dějin (Lenin, Stát a revoluce, Spisy sv. 25, str., 465). Takový je proto také cíl, který strana vždy sleduje vytyčováním úkolů a směrnic pro rozvíjení a prohlubování socialistické demokracie a zdokonalování jejích forem v zájmu ekonomického rozvoje a vybudování socialistické a komunistické společnosti.

Ze skutečnosti, že přechod od socialismu ke komunismu je historicky zákonitý

proces, který nelze svévolně porušit nebo obejít, že mezi dvěma fázemi společenského vývoje neexistuje zeď, která by obě tato stadia navzájem oddělovala, nezbytně vyplývá, že mezi socialistickým státem a právem na straně jedné a komunistickou společenskou samosprávou a společenskými normami komunistické společnosti na druhé straně existuje dialektická spojitost, tj., že přeměna socialistického státu a práva v komunistickou společenskou samosprávu a ve společenská pravidla chování komunistické společnosti je celý historický proces, v jehož průběhu se politické funkce státu budou postupně měnit v čistě administrativní funkce, chránící sociální zájmy.

Odumírání socialistického státu, chápáné dialekticky, tedy znamená postupnou přeměnu socialistické státnosti v komunistickou společenskou samosprávu, přičemž i za komunismu budou existovat některé společenské, veřejné funkce, obdobné nynějším státním funkcím, avšak jejich charakter a způsoby uskutečňování budou jiné než v současném vývojovém stadiu.

Jak známo, Lenin právě zdůrazňoval, že výraz „stát odumírá“, je velmi šťastně zvolen, neboť poukazuje jak na postupnost procesu, tak i na jeho živelnost. (Lenin, Stát a revoluce, Spisy sv. 25, str. 475). (Viz např. živelný proces vzniku soudružských soudů a vůbec rozličných forem projevování lidové iniciativy a aktivity apod., což ovšem neznamená, že tuto živelnost není třeba správně podchytit, plně ji využít a usměrnit správným směrem v zájmu potřeb společenského vývoje.)

Proto už v dovršování výstavby socialismu a pak při uskutečňování postupného přechodu ke komunismu jsou vytvářeny materiální i duchovní předpoklady pro takovou přeměnu socialistické státnosti v komunistickou samosprávu. Rozšiřování práv zastupitelských orgánů lidu, společenských organizací, vytváření nových dobrovolných nestátních institucí představuje ve svém souhrnu proces, v jehož průběhu se vytvářejí vnitřní podmínky k bezprostřední komunistické společenské samosprávě. V průběhu tohoto procesu předávání některých funkcí státních orgánů společenským organizacím budou tyto funkce postupně ztrácet politický charakter, neboť uskutečňování těchto funkcí se bude stále více opírat převážně a především nikoli o státní, politickou autoritu, nýbrž o autoritu samých společenských organizací a veřejného mínění.

Obdobně tomu bude v případech, kdy právní odpovědnost za některé přestupky nebo porušení pravidel socialistického soužití, za což se dosud ukládají administrativní nebo disciplinární tresty, bude postupně nahrazována opatřeními společenského a morálního působení. To znamená, že takové úkoly a funkce boje budou ztrácet politický charakter, ráz státního donucení, neboť zde nastoupí více méně uvědomělé dodržování základních pravidel společenského soužití dobrovolně, nikoli pod sankcí státního donucení na základě příslušné právní normy, nýbrž na základě autority samé společnosti, společenských organizací a síly veřejného mínění.

S vytvořením ekonomických, duchovních a jiných podmínek, které za komu-

nismu umožní přejít k uskutečňování komunistické zásady odměňování podle potřeb, vznikne situace, kdy nebude již také třeba státu, aby ochranou společného vlastnictví výrobních prostředků chránil rovnost práce a rovnost rozdělování výrobků. Tím vším budou vytvořeny vnitřní, zejména ekonomické a jiné podmínky k úplnému odumírání státu, k překonání státu i demokracie, neboť demokracie dovedená do všech důsledků, stávající se zvykem, bude znamenat překonání demokracie a ustoupení místa zásadě každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb. (V. I. Lenin).

РЕЗЮМЕ

Настоящий очерк представляет попытку разработки многих новых теоретических вопросов развития социалистической государственности в направлении к коммунистическому общественному самоуправлению в согласии с выводами XXI съезда КПСС. Главное внимание автор посвящает правильному диалектическому пониманию постепенного превращения социалистического государства в коммунистическое общественное самоуправление путем развития новых форм социалистической демократии, путем включения трудящихся в управление государством, в руководство хозяйственным и культурным строительством и в разрешение всех дел общества по двойной линии, составляющей диалектическое единство.

Одной, на современном этапе основной линией, является усиление компетенции представительных органов государственной власти, повышение участия трудящихся в их деятельности. Другую линию составляет передача некоторых функций государственных органов общественным организациям и добровольным негосударственным учреждениям типа товарищеских судов в СССР, добровольных народных дружин, а также профсоюзам и т. д.

Из этого вытекает, что, в отличие от взглядов ревизионистов, нельзя утверждать, что между заботой об усилении социалистической государственности, о расширении политической базы социалистического общества и массовой базы государства, с одной стороны, и отмиранием государства, с другой стороны, существует непримиримое противоречие. Именно расширение этого массового базиса государства, развитие социалистической демократии и непосредственного народного управления означает, в соответствии с ленинской теорией, что чем более полной является демократия, чем более широкой и более всеобъемлющей является это непосредственное народное управление, тем ближе придвигается момент, когда государство, демократия, становится излишним. Чем более демократическим становится государство, тем более оно перестает быть государством в собственном смысле.

В этой связи в очерке подчеркивается такая особенность пролетарской диктатуры и социалистического государства, каковой является организаторская функция, функция мобилизации всего народа на построение социализма и коммунизма, причем насилие и принуждение не были и не являются главным методом деятельности социалистического государства. Формы принуждения даются не самим существом социалистического государства, а определяются формами сопротивления буржуазии и мелкой буржуазии, вражеской деятельностью внутренних и внешних реакционных кругов и т. п.

В особенности в настоящее время именно эта сторона деятельности социалистического государства и его органов отчетливо выступает на первый план. В их деятельности методы убеждения, воспитания и предупреждения занимают первое место, причем они находят полную поддержку и в деятельности общественных организаций и учреждений, созда-

ваемых по инициативе самого общества для соблюдения общественного порядка и правил социалистического общежития.

В связи с этим происходит углубление и расширение элементов непосредственной, прямой демократии, усиливаются явления добровольного, безвозмездного труда в пользу общества, нового отношения к труду и т. п.

В очерке подвергается далее анализу известный опыт деятельности национальных комитетов, общественных организаций, прежде всего профсоюзов, а также добровольных учреждений типа товарищеских судов, вспомогательных органов общественной безопасности, причем на этих примерах указывается, как очень часто переплетаются и соединяются функции государственных органов и общественных организаций в осуществлении задач управления, хозяйственного и культурного строительства и обеспечения общественного порядка и правил социалистического общежития.

Безусловно необходимым исходным пунктом развития в этом направлении является повышение влияния и ведущей роли Коммунистической партии Чехословакии, руководящее положение которой в государстве и обществе в настоящее время ясно выражает и новая Конституция ЧССР. Новая, социалистическая Конституция содержит и принципиальные постановления о повышении роли как представительных коллегиальных органов, так и общественных организаций.

В заключительной части очерка автор делает предметом своего рассмотрения и постепенное изменение роли и функции социалистического права. В частности он указывает на то, как в процессе передачи некоторых функций государственных органов общественным организациям, эти функции будут терять постепенно политический характер, так как их осуществление все больше и больше будет опираться по преимуществу не на государственный, политический авторитет, а на авторитет и силу самих общественных организаций и общественного мнения.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Studie ist ein Versuch die vielen neuen theoretischen Fragen über den Entwicklungsprozess der sozialistischen Staatsorganisation auf dem Wege zur kommunistischen gesellschaftlichen Selbstverwaltung im Einklang mit den Beschlüssen des XXI. Kongresses der KPdSU zu beantworten. Das Hauptaugenmerk wird dem richtigen dialektischen Verständnis der schrittweisen Umwandlung des sozialistischen Staates in die kommunistische gesellschaftliche Selbstverwaltung gewidmet, welche durch Entfaltung neuer Formen der sozialistischen Demokratie, durch Einbeziehung der Werktätigen in die Staatsverwaltung und die Leitung des wirtschaftlichen und kulturellen Aufbaues sowie in die Entscheidung aller Angelegenheiten der Gesellschaft in zwei Linien, welche eine dialektische Einheit bilden, vor sich geht.

Eine dieser Linien, und zwar die zur Zeit grundlegende, ist die Stärkung der Kompetenz der die Staatsgewalt ausübenden Volksvertretungen und die erhöhte Teilnahme der Werktätigen an ihrer Tätigkeit. Die zweite Linie ist die Übertragung einiger Funktionen der Staatsorgane auf die Gemeinschaftsorganisationen und die freiwilligen nicht staatlichen Institutionen von dem Typus der Betriebsschiedsgerichte in der UdSSR, der freiwilligen Volkswehr ebenso wie der Gewerkschaften usw.

Daraus folgt, dass man nicht — im Gegensatz zur revisionistischen Meinung — in metaphysischer Weise die Stärkung des sozialistischen Staates, die Erweiterung der politischen Basis der sozialistischen Gesellschaft und der Massengrundlage des Staates auf der einen Seite und das Absterben des Staates auf der anderen Seite in unverträglichen Gegensatz stellen darf.

In diesem Zusammenhang werden in der Studie solche Charakterzüge der Diktatur des Proletariats und des sozialistischen Staates betont, wie die organisatorische Funktion, die Aufgabe das ganze Volk zum Aufbau des Sozialismus und Kommunismus zu mobilisieren, wobei Gewalt und Zwang nicht die Hauptmethoden der Tätigkeit des sozialistischen Staates waren und

sind. Die Formen der Zwangsausübung sind nicht durch das Wesen des sozialistischen Staates gegeben, sondern sie werden durch die Formen des Widerstandes der Bourgeoisie und des Kleinbürgertums bestimmt, sowie durch die feindliche Tätigkeit der inneren und ausländischen Reaktion.

Zur Zeit tritt besonders diese Seite der Tätigkeit des sozialistischen Staates und seiner Organe klar in den Vordergrund. Den wichtigsten Platz nehmen in ihrer Tätigkeit die Methoden des Überzeugens, des Erziehens und der Prävention ein. Sie werden hierbei ausgiebig durch die Tätigkeit der Gemeinschaftsorganisationen unterstützt ebenso wie durch von der Gesellschaft selbst, initiativ gegründeten Institutionen, welche der Erhaltung der öffentlichen Ordnung dienen und die Einhaltung der Regeln des sozialistischen Zusammenlebens sichern.

Im Zusammenhang damit vertiefen und erweitern sich die Elemente der direkten und unmittelbaren Demokratie; sie werden durch unentgeltliche Arbeitsleistungen für die Gemeinschaft, durch die neue Einstellung zur Arbeit u. ä. gestärkt.

Die Studie analysiert weiters einige Erfahrungen aus der Tätigkeit der Volksausschüsse, der Gemeinschaftsorganisationen, hauptsächlich der Gewerkschaften, sowie der freiwilligen Institutionen vom Typus der Schiedsgerichte, und der Hilßwachen des öffentlichen Sicherheitsdienstes. An diesen Beispielen zeigt es sich, wie die eigenartige Verflechtung und Verbindung der Funktionen der Staatsorgane und der Gemeinschaftsorganisationen bei der Realisierung des wirtschaftlichen und kulturellen Aufbaues, bei der Sicherung der öffentlichen Ordnung und der Regeln des sozialistischen Zusammenlebens zustandekommt.

Der notwendige Ausgangspunkt der Entwicklung in dieser Richtung ist die Stärkung des Einflusses der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei, deren führende Rolle im Staat und in der Gesellschaft von der neuen Verfassung der ČSSR klar ausgedrückt ist. Die neue sozialistische Verfassung enthält auch die prinzipiellen Bestimmungen, über die wachsenden Aufgaben der Volksvertretungsorgane und der Gemeinschaftsorganisationen.

In der abschliessenden Erwägung zur Studie befasst sich der Autor mit dem fortschreitenden Wandel der Aufgaben und Funktionen des sozialistischen Rechtes. Er weist insbesondere darauf hin, wie Schritt für Schritt bei der Übernahme gewisser Funktionen der Staatsorgane durch die Gemeinschaftsorganisationen diese Funktionen allmählich ihren politischen Charakter verlieren werden, da sich die Ausübung dieser Funktionen immer mehr auf die Autorität und Kraft der Gemeinschaftsorganisationen selbst und auf die öffentliche Meinung stützen wird, und nicht mehr hauptsächlich auf die staatliche politische Autorität.